

SCHRIJVEN MET PEN: DE ONDERZOEKSRESULTATEN.

Voor deelnemers aan de prijsvraag Schrijven met pen (in: *Nieuwsbrief Bureau Zuidgeest Beter Schrijven* 7 november 2014)

Vrijdag 12 december 2014, De Kargadoor, Utrecht.

Welkom allemaal.

Leuk dat u er bent. Ik was blij met al uw reacties en ben blij u hier persoonlijk te ontmoeten.

Mijn naam is Peter Zuidgeest. Ik ben oprichter van Bureau Zuidgeest Beter Schrijven, een klein maar fijn trainingsbureau dat al 25 jaar eigen, originele schrijftrainingen verzorgt voor overheden, dienstverleners en bedrijven.

Ik stel u meteen voor aan Karel Witteveen. Hij is een van de trainers met wie ik al jaren samenwerk. Karel is een uitmuntende trainer in creatief schrijven. Onlangs is zijn tweede boek verschenen over creatief denken en schrijven voor professionals. Hij heeft een paar exemplaren meegenomen om in te zien en eventueel te kopen.

Het programma van vanmorgen ziet er als volgt uit.

- Ik geef u een overzicht van wanneer u nog naar de pen grijpt en waarom. Anders gezegd: de onderzoeksresultaten. Die zijn interessant. Ik ben geen Matthijs van Nieuwkerk maar ik wil dit toch in tien minuten doen.
- Dan neemt Karel het over voor een reeks creatieve schrijfopdrachten om uit uw pen te halen wat erin zit. Daarvoor hebben we anderhalf uur.
- Om kwart voor twaalf neem ik het weer over om vragen en opmerkingen te beantwoorden, de workshop kort te evalueren en af te sluiten.

Enkele vragen vooraf. Hoe vond u de prijsvraag om te doen? Op een rijtje te zetten wanneer u nog met de hand schrijft? Bent u zich meer bewust geworden van uw schrijfgedrag? Heeft het u aan het denken gezet?

Onderzoeksvraag: Wanneer schrijf je nog met de pen en waarom? Ik wil bespreken Waarom dit onderzoek? Wat was de methode? Wat zijn de resultaten en Wat de conclusies?

Waarom dit onderzoek?

Daarvoor zijn drie tenminste drie redenen.

- > Maurice de Hond van de Steve Jobs-scholen vindt schrijven in blokletters genoeg.
- > Finland schaft vanaf 2016 schrijfles af. De kinderen krijgen typeles op een tablet. Ze krijgen extra tekenles en handvaardigheid om de fijne motoriek in de vingers te krijgen.
- > Wij merken in onze trainingen dat deelnemers op de laptop of de i-pad willen werken. Daar zijn we niet voor. Wij zijn voor schrijven met een pen. Volgens ons is handgeschreven beter. Dat is intuïtie, een onderbuikgevoel. Klopt dat of zijn we uit de tijd? Daar zijn we nieuwsgierig naar.

Volgens welke methode?

Ik heb een prijsvraag uitgeschreven en die heb ik in mijn nieuwsbrief gezet. Die prijsvraag heb ik ook in Linked-groepen gezet en is overgenomen door Taalpost. Taalpost was goed voor 90% van de antwoorden.

Door wie is er gereageerd?

114 mensen hebben gereageerd; 39 mannen en 75 vrouwen. Vier vrouwen reageerden met de pen.

Hun leeftijden schat ik gemiddeld 50 jaar, maar dit is een raming want alleen ouderen zetten soms hun leeftijd erbij.

De beroepen - voor zover vermeld - hebben vaak met schrijven te maken: de inzenders zijn tekstschrijver, tolk/vertaler, journalist, dichter/ essayist, notuliste, taalkundige, historica en vaak leerkracht in het MBO, NT2. Maar er zijn ook andere beroepen zoals adviseur in de kinderopvang, financieel adviseur.

Hun herkomst: Nederland, België, Spanje, Tanzania, VS (3), Australië.

Inhoudelijk varieerden de reacties van een zin van 5 woorden [Ik grijp naar m'n pen...] "als m'n printer kapot is" tot een relaas van ruim 700 woorden van een linkshandige Vlaming die zijn boosheid van zich afschrijft op de onderwijzer die hem dwong rechts te schrijven.

De resultaten

Ik heb natuurlijk geen wetenschappelijke pretenties. De uitkomst is een momentopname van wat 114 taalliefhebbers anno 2014 met de pen schrijven en waarom ze dat met de pen doen. Ik heb geen vergelijkingsmateriaal en kan dus geen trends aanwijzen. Toch is het beeld interessant.

Wanneer schrijven we nog met de pen? Ik heb de antwoorden in vijf categorieën ingedeeld, namelijk Huishoudelijk, Op het werk, In de privé-sfeer, In de hobby-sfeer en Onderwijs.

Huishoudelijk

In de huis-, tuin en keukensfeer kan je een Top 3 aanwijzen.

Op 3: het to-do-lijstje dat 15x wordt genoemd.

Op 2: het kattenbelletje voor huisgenoten dat 25x wordt genoemd.

Op 1: het boodschappenbriefje dat 35x wordt genoemd. Dus inzender Tefke van Dijk die boodschappenbriefjes in de Volkskrant analyseert, kan vooruit.

Andere huishoudelijke toepassingen die worden genoemd zijn de verjaardagskalender, de gastenlijst, de meterstanden, routebeschrijvingen voor in de auto, aantekeningen over de aanschaf van een apparaat. In deze gevallen wordt geschreven met een pen omdat dit ***makkelijk en snel*** is. Makkelijker en sneller dan met een apparaat.

Op het werk

Op het werk grijpt men naar de pen om *aantekeningen te maken* bij telefoongesprekken, bij de computer, in vergaderingen en in een-op-eengesprekken.

Tien inzenders pakken een pen om *afspraken in de agenda* te zetten. “Een elektronische agenda moet je eerst opstarten, dan wil ie ook meteen begin- en eindtijden weten. Pfff.” mailt iemand. Ook om contracten te ondertekenen en formulieren in te vullen pakt men de pen.

Brainstormen, mindmappen, invallen noteren gebeurt met de hand.

Vier respondenten *notuleren toch liever met de hand* dan op de laptop. “Omdat ik nooit de zin of tijd heb kunnen opbrengen om met de laptop te gaan notuleren.” “Laptop vind ik niet sneller gaan.” Vier interviewers schrijven tijdens vraaggesprekken met de pen omdat dit *prettiger is voor de geïnterviewde* en om *afleiding door tweets en e-mail* en ook *irritatie door rode golfjes* te voorkomen. “Ook kun je zo veel sneller de kern halen uit wat iemand zegt”.

De wetenschappers.

De Groninger dr. Bob van Dijk schreef zijn medisch proefschrift met de hand. “Bladeren met de hand (in bed, in het park of in de trein) *werkt veel beter op je creativiteit dan browsen*”, schrijft hij. Hij maakt nu het Grootscheeps Scheepsdictee als opvolger van de oud- dichter des vaderlands Driek van Wissen die in 2010 is overleden.

Historica dr. Ingrid van der Vlis uit Vlaardingen typt haar hoofdstukken eerst, maar gaat dan met een print naar een andere plek *om er een goedlopend verhaal van te maken*. Liggend op de bank of in een drukke treincoupé krabbelt ze spontane prachtzinnen en logische verbanden in de marge en verhuist ze hele alinea’s.

Nog een voordeel: wat geschreven is, is meteen opgeslagen. “Ik hoef geen extra handelingen te verrichten en kan het niet vergeten,” mailt tekstschrijver Marjolein Zinkstok. “Papier gaat

duizend jaar mee. Documenten in Wordperfect95 kunnen we nu al niet meer lezen”, zegt de directeur van het Nationaal Archief in de krant. De software ontbreekt.

Dus waarom Op het werk schrijven met de hand? Omdat het **makkelijker en sneller** is. Omdat je **minder wordt afgeleid**. Omdat het **je creatiever maakt**. Om **afstand te nemen en verbanden te zien**. Omdat een handgeschreven tekst **beter bewaart**.

Weet u wat een repiarium is? Dat is een verzameling aantekeningen, mooie spreuken en citaten voor eigen gebruik. Vier respondenten leggen ze aan, soms met vulpen in een speciaal boek met leren kaft. Daarmee zijn we aangeland in de privés-feer.

In de privé- sfeer

Eén tekstsoort in de persoonlijke sfeer moet absoluut met de hand en dat is de *condoleance*.

“Getuigt van meer warmte , het zich meer moeite getroost hebben om medeleven te tonen.”

Dit zeggen 25 respondenten.

Liefdesuitingen schrijf je met de hand net als *eerste versies van gedichten*.

In dezelfde categorie vallen *ansichtkaarten, wens- en felicitatiekaarten, kaarten met bemoedigende woorden*. Ook *Sinterklaasgedichten en Kerstkaarten* worden vaak, maar niet altijd, met de hand geschreven.

Tweeëntwintig inzenders schrijven nog *brieven* met de hand, een op de vijf. “Om beter na te denken.” “Om aan vriendinnen zielenroerselen toe te vertrouwen.” “Om op te vallen tussen geprinte teksten.” En ook: “Het maakt emoties los.”

Een vader wil dat zijn kinderen over twintig jaar handgeschreven brieven van hem vinden. De kinderen zijn na de scheiding met moeder in Friesland gaan wonen.

Oudere tantes krijgen ook brieven want die horen slecht en gebruiken vaak geen e-mail.

Zeven respondenten schrijven met de pen aan een *dagboek*, waaronder één geheim dagboek.

Om de bovenkamer op orde te brengen. Om woorden te vinden voor woede of verdriet en die emoties daarna te verwerken.

Een iemand schrijft *recepten* over met de hand. “Door het op te schrijven wordt het meer van mezelf,” schrijft zij.

Berna Koot noteert *goede invallen* ’s nachts met de hand. “Die schrijf ik op zonder licht te maken, zonder te kijken, zelfs zonder mij op te richten. De leesbaarheid blijkt ’s morgens ernstig minder dan normaal. Het belang van de gedachte gelukkig meestal ook.”

Waarom In de persoonlijke sfeer schrijven met de hand? Het is **persoonlijker en warmer, het brengt je dichter bij jezelf**.

Schrijven met een pen heeft ook opvallend vaak met puur **zintuiglijk genot** te maken, zo blijkt. Zes mensen schrijven daarover. “Het papier voelen, ruiken, de inkt (vulpen) ruiken, simpelweg het bezig zijn met schrijven is fijn”, schrijft iemand.

Schrijven met de hand is bovendien **expressiever**. Het onthult ook je karakter en je stemming. “Met je pen kun je je boosheid laten zien, alleen al op de manier waarop je schrijft, vlug, snel en slordig en ook nog eens met een dikke streep onder je boze woorden.” schrijft Ciska Weel uit Heerhugowaard.

In de hobby-sfeer

In de hobbysfeer worden *cryptogrammen, kruiswoordpuzzels en de puntentelling* bij voorbeeld Scrabble met de hand ingevuld. Met de hand worden interessante zaken in notitieboekjes, de kantlijn van boeken en kranten opgetekend. Het gaat om *aantekeningen voor boeken, artikelen, blogs, columns, verhalen en boekbesprekingen*.

Het Groot Dictee der Nederlandse Taal – met de hand.

Iemand hier aanwezig, stopt handgeschreven *anonieme briefjes in bibliotheekboeken*.

Waarom in de hobbysfeer geschreven met de pen? Omdat dit **praktisch en snel** is.

Onderwijs

In het onderwijs wordt nog heel veel met de pen geschreven bij de *lesvoorbereiding* en het *correctiewerk*. “Met de hand want dan onthoud ik het beter”, schrijft een docent. Ook wie studeert maakt aantekeningen, notities of samenvattingen vaak liever met de hand. “Omdat dit beter is om iets te onthouden. Zo beperk je je ook tot de kern.”

Een frappante leerervaring tot slot levert professor Bert Beynen uit Philadelphia. In de jaren zestig doceerde hij Russisch aan Fordham University in New York. Daar werd een zomercursus over Baltische talen gegeven die hem interesseerde. De cursus werd gegeven door twee hoogleraren. De eerste gaf een overzicht van Baltische dialecten en hoe die waren ontstaan. De tweede gaf college over de invloed van het Duits op het Litauw en die vond Bert Beynen onbelangrijk en vervelend. Beleefdheidshalve moest hij doen of het onderwerp hem interesseerde. Hij besloot iets interessants te doen: schrijven met zijn linkerhand in spiegelschrift. Dat deed hij soms als hij college gaf en voor het bord stond.

Voor het examen leerde hij alleen de Baltische dialecten, zijn aantekeningen in spiegelschrift over de Duitse invloed kon hij ook niet zo goed meer lezen. Hij had pech: het examen ging

alleen maar over die Duitse invloed op het Litauw. Tot zijn verbazing bleek hij zich alles te herinneren. Zijn hoogleraar zei later dat hij een briljant examen had afgelegd.

Hij nam zich voor voortaan al zijn notities met zijn linkerhand in spiegelschrift te schrijven. Maar uiteindelijk bleek dat toch teveel moeite.

Waarom dus in het onderwijs schrijven met de pen? Omdat je dan ***beter leert en onthoudt***.

Op grond van het bovenstaande kom ik *tot de volgende conclusie*.

Die luidt: Schrijven met de pen is eigenlijk 7x beter dan met het toetsenbord

1. Het is vaak makkelijker en sneller.
2. Het is warmer en persoonlijker en heeft daardoor meer impact.
3. Het is gewoon lekker om te doen.
4. Het is expressiever.
5. Het denkt beter en maakt creatiever.
6. Het leert en onthoudt beter.
7. Het bewaart beter.

En toch: de vraag Wanneer grijpt u nog naar de pen? wordt regelmatig beantwoord met “*Bijna nooit meer*”. Ook klagen negen respondenten over hun eigen *onleesbare handschrift*.

De pen verliest duidelijk terrein aan het toetsenbord.

Misschien hebben Maurice de Hond en de Finnen gelijk en kijken we teveel door een romantische, nostalgische bril als het om de pen gaat.

Aan de andere kant als je de fijne motoriek met tekenen en handvaardigheid ontwikkelt waarom dan niet met de pen? Ik denk dat we het kind met het badwater weggooien als we het schrijfonderwijs afschaffen.

En waarom zouden pen en toetsenbord niet naast elkaar kunnen bestaan? Zoals paarden en auto's, live-concerten en cd's, handwerk en machines?

Wij van Bureau Zuidgeest Beter Schrijven adviseren om te Schrijven met de pen, al was het maar omdat dit goed is voor je denken en je creativiteit. Die gaan we nu oefenen in de workshop Driesterrenteksten onder het motto ***Blij dat ik schrijf met de pen!***

Soest, 12 december 2014

Bureau Zuidgeest Beter Schrijven,

Peter Zuidgeest